

HADTÖRTÉNELEM

CSÁKVÁRI SÁNDOR – MARTINKOVITS KATALIN: A DEBRECENI OROSZ HADIFOGOLY-TEMETŐ CENTENÁRIUMÁRA

ELŐZMÉNYEK ÉS AZ ELSŐ HADIFOGOLYTÁBOROK

1914. augusztus végén érkeztek az első szerb és orosz hadifoglyok a Magyar Királyság területére. A Pester Lloyd augusztus 21-i száma tudósít, hogy Szabácsnál elfogott szerb hadifoglyokat Szegeden keresztül Aradra szállították. A vonat előző nap de. 9 órakor érkezett Szeged-Rókus állomásra, ahol huzamosabb ideig tartózkodott. A hadifoglyok között csak 94 katona volt, a többi civil internált. Az internáltak között volt Szabács polgármestere, és 226 nő. A 44 vagonból álló szerelvényt egy századnyi gyalogos katona kísérte. Aznap még Ungvárról is jelentették, hogy 75 orosz hadifoglyot szállítottak Budapestre, őket Tarnopolnál ejtették fogságba.¹ Ugyancsak e lap augusztus 27-én megjelenő számában olvasható, hogy előző nap a kora reggeli órákban 40 vagonnyi orosz hadifogoly érkezett a debreceni vasútállomásra. Amíg a vonat az állomáson tartózkodott, gyorsan szétfutott a hír a városban, és rövid idő alatt báméskodók kisebb tömege gyűlt össze.² Később is rendszeresen tudósít a sajtó az országba érkező hadifoglyszállítmányokról. A sajtópropaganda már a kezdetektől működésbe lépett, hiszen az újságok azt hangsúlyozták, hogy az orosz katonák rendkívül rosszul felszereltek, az ellátásuk hiányos. A Debrecenen áthaladó 40

*Hadifoglyok a debreceni téglavetőben
(Fotó: Zoltai Lajos)
(Kép forrása: Déri Múzeum Fotótár)*

vagonnyi hadifogoly is jó hangulatban volt a cikk szerint, hadifogságukat békésen vették tudomásul, illetve elmesélték, hogy nem nagy lelkesedéssel vonultak a háborúba, és az ellátásuk is rossz.³

A Szent Korona Országainak Vörös Kereszt Egylete a forgalmasabb vasúti csomópontokon elsősorban a sebesültek ellátásához a vasútállomásokon üdítőhelyeket létesített, ahol huzamosabb tartózkodás esetén a hadifoglyok is valamiféle étkeztetésben részesülhettek. Egy októberi újsághír szerint 276 orosz hadifogoly érkezett Debrecenbe, akik Máramarossziget közelében estek fogságba. Ételt kaptak, s később továbbszállították őket.⁴ A debreceni üdítőállomás forgalmát mutatja, hogy a háború első évében 1915. au-

¹ Pester Lloyd 1914. 08. 21. 7. p.

² Pester Lloyd 1914. 08. 27. 4. p.

³ u.o.

⁴ Arbeiter Zeitung 1914. 10. 11. 4. p.

guszta 31-éig 35 343 alkalommal végeztek üdítést a vöröskereszt önkéntesei. A budapesti keleti (144 727) és nyugati (73 996) pályaudvar, Székesfehérvár (140 006), Érsekújvár (137 891) és Szeged (39 137) után a hatodik legtöbb alkalommal látták el teával, tejjel vagy tejeskávéval és kényérrel az itt áthaladó sebesülteket vagy hadifoglyokat.⁵

1914 decemberében már 200 000 hadifogoly tartózkodott a Monarchia területén. A cs. és kir. Hadügyminisztériumon belül a még szeptemberben megalakult 10. Hadifogolyosztály munkatársait is meglepte ez az óriási szám, ilyen tömeggel senki sem számolt.⁶ A hadifoglyok nagyszámú növekedése komoly ellátási és elhelyezési problémát jelentett a hátszágban. Mivel a háború elején az osztrák-magyar hadvezetés még nem számolt az évekig elhúzódó harcokkal, a hadifoglyokat 1915 tavaszáig nagyrészt tanyákon, iskolákban, kiürült gyártelepeken helyezték el. Ezek az ideiglenes szállások hamar megteltek, így hozzáálltak a különböző katonai kerületekben fekvő törzstáborok létrehozásához. A terület kiválasztásánál fontos szempont volt a vasúti hálózat közelsége, lakott területtől viszonylag távolabb fekvés, szökések megakadályozása miatt jól belátható legyen.⁷ Ezen túl bizonyos infrastruktúra is előírás volt, utak, villany, ivóvíz és csatorna. 1916 tavaszáig az Osztrák Császárság területén fekvő öt katonai kerületben (II., III., VIII., IX., XIV.) összesen 28 törzstábor létesült, a táborok parancsnokai a kerületi parancsnokságoknak jelentettek. A Magyar Királyság területén ezzel szemben 11 törzstábort hoztak létre, az

V. pozsonyi katonai kerületben.⁸ A táborok száma az idő előrehaladtával növekedett, a háború végéig mintegy 50 törzstábor működött a Monarchia területén. Ebben a számban nincsenek benne a tiszti állomások, a tiszti hadifoglyokat a legénységtől külön helyezték el, a II. bécsi, az V. pozsonyi és a VIII. prágai katonai kerületben összesen 12 tiszti állomás működött a háború végéig. Ezek a táborok nem nagyszámú férőhelyet jelentettek, ezért a legénységi fogolytáborok többségében külön tiszti részlegeket alakítottak ki. Két hadifogoly „ipartábor” (Kgf.-Gewerbelager) is épült Alsó-Ausztriában Brunn im Gebirge területén, és Budapesttől északra, Cinkotán az Ehmann-telepen. Internálótábor működött Thalerhofban, Nezsiderben és Aradon.⁹

A Magyar Királyság területén az első szerb és orosz hadifoglyokat Esztergom és Kenyérmező között a Fuchs-féle üvegyár helyén kialakított, korábban katonai kiképzőhelyként használt táborban helyezték el. 1916 tavaszára törzstábor működött még Somorja, Dunaszerdahely, Nagymegyér, Ostffyasszonyfa, Sopronnyék, Zalaegerszeg, Hajmáskér és Csót településeken. Tiszti állomások pedig Városszalónak, Vassurány, Léka, Zalaszentgrót, és Zalacsány településeken voltak.¹⁰

A HADIFOGOLYTÁBOROK KIHÍVÁSAI

A Monarchia belsejébe áramló hadifogolytömeg, a befogadó táborok elégtelen higiéniés körülményei, a hadifogoly transzport szervezetlensége 1914/15 fordulóján különböző fertőzőbetegségek fellángolásához és több ezer

⁵ Szundy Károly: Az első esztendő. Bp., szerzői kiad., 1916. 75.p.

⁶ Hannes Leidinger, Verena Moritz: *Verwaltete Massen. Kriegsgefangene in der Donaumonarchie. 1914-1918.* In: Ferdinand Schöning: *Kriegsgefangene im Europa des ersten Weltkriegs.* Paderborn, 2006. 36-66.p.

⁷ u.o.

⁸ Kenneth Steuer: *First World War Central Power Prison Camps* <http://scholarworks.wmich.edu> (Letöltés: 2015.05.25.)

⁹ <http://www.austro-hungarian-army.co.uk/powcamps.htm> (Letöltés 2015.05.25)

¹⁰ u.o.

hadifogoly halálához vezetett. Hasonlóan rossz körülmények uralkodtak orosz földön is, ezért a semleges országok vöröskeresztes szervezeteinek képviselői 1915. novembertől 1916. februárig végiglátogatták az Osztrák-Magyar Monarchia területén levő törzstáborokat, fogolytáborokat, tiszti állomásokat, hadifoglyokat alkalmazó munkahelyeket, és őket ápoló kórházakat, majd ugyanezeket orosz területen. A bizottság megállapításai szerint magyar részen a táborok építése még nem fejeződött be, legtöbbje megkezdett vagy félkész állapotban volt a látogatás időpontjában. A kissítkei tábor, ahol 2 700 hadifogoly élt már hat hónapja, kirívóan siralmas állapotot mutatott. Ennek ellenére járványos betegségek (kolera, hastífusz, kiütéses tífusz) nem fordultak elő. Legtöbb panasz az ételre, a ruházatra és a bánásmódra érkezett. Ezzel szemben a munkahelyeken jobb körülmények közé kerültek a foglyok, a szállás és az étkezés is kedvezőbb volt, mint a táborokban, akik pedig magánházaknál laktak, kifejezetten elégedettek voltak körülményeikkel. Kivétel természetesen itt is adódott.¹¹

Még 1914. augusztus 27-én megszületett az a körrendelet, amely a hadifoglyok és a civil internáltak helyzetét szabályozta. A hadifoglyokat a katonai hatóság tartotta őrizet alatt, a civil internáltak viszont a belügyminisztérium kivándorlási biztosi hivatala alá tartoztak, de az internáltak szállítási kíséretét a katonai hatóságok biztosították.¹² Majd a Belügyi Közlöny rendkívüli 1914. december 3-i számában szabályozzák a hadifogolyként elhunytak anyakönyvezését. Azaz az anyakönyvvezetők halotti nyilván-

tartás vezetése a hadifoglyokra is fennállt a belügyminiszter által közölt adatok alapján.¹³ 1915 nyarára szabályozzák a hadifoglyok munkára történő kiadását. Egy munkaadó részére kiadható hadifoglyok létszámát 200-ról 30-ra csökkentik, azonban az őrzésről a munkaadó gondoskodik, az őrszemélyzet létszámát a hadifoglylétszám 15%-ban állapítják meg. 200 főn aluli munkáscsoportokhoz a katonai rend fenntartása miatt egy altiszt és 1-2 katona vezényelése volt előírányozva, őket a tulajdonképpeni őrzési szolgálatra nem lehetett felhasználni. A gyorsabb ügyintézés miatt a katonai parancsnokságok és a hadifoglytábor parancsnokságok 30-200 fő között önálló hatáskörben dönthettek, de szóban egyeztetni kellett a főispánnal, vagy a járási tiszttel. A közigazgatási hatóságok joga elsősorban politikai, szociálpolitikai vagy egészségügyi elbírálásra terjedt ki. (Pl. szláv nemzetiségű területekre elvből nem adtak ki hadifoglyokat, figyelték, hogy nem jelentenek-e konkurenciát a hadifoglymunkások a munkaerőpiacon, elsősorban állami vagy közmunkákra adtak foglyokat. Ezen túl ügyeltek arra, hogy forgalmas városok kívül legyen a munkavégzés helye, a hazai munkásságtól elkülönülve dolgozzanak, a lakossággal való érintkezés elkerülhető legyen. Egészségügyi szempontból a járványok előfordulását, ivóvízellátást, szennyvízelvezetés milyenségét vették figyelembe.) A hadifoglytábor-parancsnokságok csak abban az esetben intézkedhettek a kiadás iránt, ha a munkahely annyira közel feküdt a foglytáborhoz, hogy a hadifoglyok továbbra is a táborban maradtak elszállásolva. Minden más esetben azok a katonai parancsnokságok intézkedtek, amelyeknek területi körzetébe tartozott a munkavégzés helye. Azok a települések, ahol a katonai körzetben nem működ-

¹¹ Berichte über die Besichtigung der Gefangenenplätze in Österreich-Ungarn und in Russland durch Abordnungen des dänischen Roten Kreuzes. Kopenhagen, 1917.

¹² 3,009/1914.B. M. res. számú körrendelet. In: Belügyi Közlöny XIX. évf. 45. sz. 1914. augusztus 30. pp. 573-575.

¹³ Belügyminiszteri 179,407/1914. sz. rendelet. In: Belügyi Közlöny XIX. évf. 62. sz. 1914. december 3. 739.p.

Istentisztelet a hadifogolytáborban (Fotó: Zoltai Lajos) (Kép forrása: Déri Múzeum Fotótár)

dött törzstábor a rendeletben meghatározott parancsnoksághoz fordulhattak, pl. a temesvári körzet, ahova Debrecen is tartozott, a pozsonyi parancsnoksághoz. A hadifogolytáborok parancsnokai és orvosfőnökei személyesen feleltek a foglyok kiválasztásakor az egészségügyi előírások megtartásáért.¹⁴ 1916 februárjában újabb szabályozás lépett életbe. Törvényhatósági gazdasági bizottságok jöttek létre, hogy a hadifogoly-munkaerőt a leggazdaságosabban használhassák ki. A földművelésügyi miniszter hatáskörébe tartozott, hogy az egyes törvényhatóságok részére mekkora létszámú hadifogoly kontingens áll rendelkezésére. Emellett továbbra is szabályozták az elszállásolást, étkezést, ruhával való ellátást és a bánásmódot. Az időnyomunka befejezésével a foglyok áthelyezését a földművelésügyi miniszternek vagy a

pozsonyi cs. és kir. katonai parancsnokságnak kellett bejelenteni, itt működött egy hadifogoly kiosztó küldöttség. Szabályozták a foglyok és az örkülönítmény orvosi ellátását is. Megérkezéskor a munkaadó költségén kötelező hatósági orvosi vizsgálat volt, majd az első négy héten át hetenként, ezután kéthetenként. A vizsgálatot a körorvos is elvégezhette, a rendelet megállapította az ezért járó minimumdíjazást.¹⁵

HADIFOGLYOK DEBRECENBEN

1914-ben folyamatosan haladtak át hadifogoly szállítmányok Debrecenen keresztül, pl. október 14-én 1200 fős hadifogolycsoportról tudósítanak a lapok.¹⁶ December 3-án a Tiroler c. újság arról ír, hogy a Dukla-

¹⁴ M.kir. honvédelmi miniszternek 7,598/1915. H. M. eln. A. számú körrendelete In: Belügyi Közlöny XX. évf. 33. sz. 1915. június 27. pp. 660-665.

¹⁵ A m. kir. minisztériumnak 550/1916. M. E. számú rendelete In: Belügyi Közlöny XXI. évf. 9. sz. 1916. február 20. pp. 211-215.

¹⁶ Neues Wiener Journal 1914. 10. 15. 2.p.

szorosnál vívott harcokban újabb hadifoglyokat ejtettek, és a Kárpátokból eddig Debrecen felé szállított foglyok száma elérte a hatezret.¹⁷ Azonban semmiféle adattal nem rendelkezünk arról, hogy a város mikor igényelt és kapott hadifogoly munkaerőt a bevonult férfiak pótlására, de a megérkezett hadifoglyokat a város nyugati határában működött göztéglagyár agyagfeltároló gödreiben és más használaton kívüli épületeiben helyezték el. Veres Péter: A Balogh család története c. munkájában említést tett a debreceni hadifogolytáborról, miszerint a téglavetőben egy szál szögesdrót mögött őrzik a foglyokat. 1915. május 10-én már járványos megbetegedés ütötte fel a fejét a fogolytáborban, a polgári alkalmazottakat kitelepítették.¹⁸ Később, egyes források szerint június 14-én, a Pester Lloyd c. lap szerint 9-én rohamosan megnőtt a kolerafertőzésben megbetegedettek száma, megkezdték a foglyok védőoltását.¹⁹ Az újság július 1-jei száma pedig arról ad hírt, hogy június 14-e és 20-a között a civil lakosság körében 25 megbetegedés és 5 haláleset történt. A fogolytáborban viszont 2566 megbetegedés és 1066 haláleset volt.²⁰ Majd a Debreceni Szemle 1915. július 24-i lapszáma arról ír, hogy megszűnt a kolerajárvány, és a felgyógyult hálás muszkakatonák 300 korona adományt gyűjtöttek össze a Debreceni Vöröskereszt részére.

Az elhunyt hadifoglyokat a téglagyárhoz közel eső területen egy újonnan felfogott járványtetetőben temették el. Június 4-e és 10-e között csak egy-egy foglyot temettek, az első tömeges temetés időpontja június 13-a, amikor 150 hadifogoly került 50 fős tömegsírokba. Június 16-án volt a legtöbb halott, összesen 330-an estek áldozatul a fertőzésnek. Az utolsó névtelen sír dátuma július elseje,

ezen a napon két hadifoglyot temettek külön-külön. Eddig az időpontig összesen 1618 hadifogoly vesztette életét. Bár a rendelet még 1914-ben megszületett a halottak anyakönyvezéséről, a gyakorlatban nem mindig működött. A debreceni hadifogoly anyakönyvek másodpéldányai alapján a tömegsírokból mindössze 510 halott adatait sikerült kideríteni, ezek is eléggé hiányosak, több helyen csak a vezetéknev szerepel, néhol a csapattestet, életkort vagy születési időt, és a születési helyet is megadták. A járványtetetőt ezután lezárták, majd a fogolytábor parancsnoka saját költségén emlékművet emeltetett az elhunytak tiszteletére.

Az emlékmű felirata szerint a tábor parancsnoka ösbudai Rácz Béla a 101. gyalogezred tartalékos főhadnagya volt. A HM Társadalmi Kapcsolatok és Kegyeleti Főosztálya és a Bécsi Hadilevéltár segítségével sikerült azonosítani egy Rácz Béla nevű tartalékos tisztet a 101. gyalogezrednél. A karton 1906-ig követi nyomon katonai pályafutását. 1882. július 5-én született Békésen, 8 osztályos gimnázium és jó eredményű érettségi után 1902. január 10-én egyéves önkéntesként kezdett a cs. és kir. 44. gyalogezrednél. Az egyéves önkéntesi rendszer a Monarchia hadseregében a tartalékos képzés alapja volt. Az érettségi minimális feltételnek számított, alapkiképzésüket csapatoknál kapták meg, majd tanfolyam következett, és a sikeres vizsga után tartalékos hadapród rendfokozatot kaphattak. Tartalékosként évente részt vettek különböző hadgyakorlatokon, és ezek teljesítése után fokozatosan előléptethették őket. A karton adatai szerint Rácz Béla 1903. január 10-én sikeres vizsga után címzetes tizedes lett, és tartalékos állományba került a 44. gyalogezrednél. 1904. januárjában a cs. és kir. 101. gyalogezred tartalékosa lesz, májusban részt vett egy 28 napos hadgyakorlaton, ezt követően tartalékos hadapródjelölt rendfokozatot kapott. 1905-ben Békéscsaba környékén vesz részt hadgyakorlaton, majd

¹⁷ Der Tiroler 1914. december 3. 2.p.

¹⁸ Gazdag István i.m. 211.p.

¹⁹ Pester Lloyd 1915. június 20. 14.p.

²⁰ Pester Lloyd 1915. július 01. 19.p.

Felújított temető (Fotó: Csákvári Sándor)

következő évben Bécs környékén. Utolsó rendfokozata tartalékos kadét. A cs. és kir. hadsereg 1908-ra kiadott sematizmusában is tartalékos kadétként szerepel a 101. gyalogezred állományában.²¹ Még egy adatot találtunk a fogolytábor parancsnokáról: „Június 12-én reggel 5 órakor újra összesereglett az ifjúság, ezúttal 70 tanuló és 6 tanár, családtagokkal együtt összesen 88 főnyi társaság. A hortobágyi halastavaknál a MÁV üzletvezetőség kivételesen megállította kedvünkért a vonatot, úgyhogy közvetlenül a munkálatokat végző oroszfoglyok táboránál szállottunk le. ... A fogolytábor őrének, Rácz Béla főhadnagy úrnak, aki a halastavaknál kalauzolt, valamint kedves nejeének a szíves fogadtatásért itt

is köszönetet mondunk.”²² 1915. július 2-án a debreceni állomásparancsnokság bővíteni akarja a fogolytábort a város határában. A városi tanács viszont az egész hadifogolytábort Hortobágyra akarja telepíteni.²³ Jelentős munkaerőt igényeltek a városban ekkor folyó nagy építkezések. 1914-ben indult meg Korb Flóris tervei alapján a klinikatelep építése. Az eredeti szerződés egyik kritériuma kizárólag magyar munkaerő alkalmazása volt. Ettől aztán rövid idő múlva el kellett térni. 1915-től orosz, később olasz hadifoglyok is dolgoztak az építkezésen.²⁴ Hasonló módon

²¹ Schematismus für das k.u.k Heer und für die kuk Kriegsmarine für 1908. Wien Hof und Staatsdruckerei, 1917. december 635.p.

²² A Debreceni Állami Főreáliskola negyvenharmadik értesítője az 1915-6. iskolai évről. Debreczen, Hoffmann és Kronovitz, 1916. 42. p.

²³ Gazdag István: i.m. 212.p.

²⁴ Tóth Ágnes: A debreceni egyetem alapításának története a levéltári források tükrében. In: A Hajdú-Bihar Megyei levéltár Évkönyve XXXIII. Debrecen, 2014., 62. p.

hadifoglyok dolgoztak a hortobágyi halastavak létesítésén is. Még néhány adatunk van a hadifoglyok alkalmazásával kapcsolatban. 1915. január 31: orosz hadifoglyok seprik Debrecen utcáit. Kevés az utcaseprő. 1916. február: munkaerőpótlásként Debrecen kapott 929, a halastavak 626 hadifoglyot. Majd május 18-án Debrecen város tanácsa újabb hadifoglyokat kért a földművelésügyi minisztériumtól mezőgazdasági, fakitermelési munkához és az erdei vasút üzemeltetéséhez. 1916. szeptember 28-án Tisza István miniszterelnök 1500 orosz hadifoglyot Debrecenbe vezénylését ígérte fakitermelésre.²⁵ Ekkor már a Magyar Királyság munkaképes férfi lakosságának több mint kétharmada hiányzott a termelésből, elsősorban a mezőgazdaságból, pedig kellett az élelmiszer idehaza is és a fronton harcoló katonáknak is. Ezért is szabályozták szigorúbban a hadifoglyok elosztását. A földművelésügyi tárca m. kir. és cs. kir. minisztere kemény csatározásokat folytatott a foglyokért. Az osztrák miniszter már 1915 júliusában a következőket írta naplójába „A szemtelenség magas foka, hogy ezek (magyarok) azt követelik, hogy a nálunk foglalkoztatott hadifoglyokat engedjük át nekik, mert munkaerőre van szükségük, mintha a mi termésünk nem lenne fontos.” Gróf Tisza miniszterelnök ekkor 500 000 hadifoglyot követelt a cs. kir. kormányzattól, egy olyan időszakban, amikor ezt lehetetlen volt teljesíteni.²⁶ 1916-tól a foglyok kiadásánál a mezőgazdasági munka kapott prioritást, ebből a szempontból Debrecen előnyös helyzetben volt, a városlakók főleg ezzel foglalkoztak. A táborral kapcsolatban, már csak a következő információink vannak: 1918. november 2-5: Debreceni karhatalmi egységek fékezik meg a Hortobágyról hazatérni kívánó hadifoglyokat. November 5-én pedig tárgyalások kezdődnek a lebergi tanács és a

debreceni Nemzeti Tanács között a hadifoglyok kölcsönös hazaszállításáról.²⁷ Források hiányában még nem tudjuk mikor kapott először a város hadifoglyokat a munkáskezek pótlására, és azt sem tudjuk pontosan meddig működött a foglyótábor a téglavetőben. Az 1918. novemberi bejegyzés a várostörténeti kronológiában arra utal, hogy ekkor már csak a hortobágyi tábor működött.

A TEMETŐ SORSA NAPJAINKIG

Az oroszfoglyok járványtemetőjét 1915 nyáron lezárták, ezt követően az elhunyt hadifoglyok a Szent Anna katolikus temetőben, és a Hatvan utcai járványtemetőben kapták meg a végtisztességet. Majd 1917 szeptemberében ismét megnyitották, területét kibővítették, orosz, olasz, szerb hadifoglyokat, internáltakat és civil munkásokat temettek ide, de már egyéni sírokba. Az utolsó temetés időpontja 1918. november 11. Ők a cs. és kir. 2. sz. tartalékkórházban (1916 nyaráig Salvator megfigyelőkórház) vesztették életüket. Majd az 1925-ös városrendezés során egy tömegsír és egy tábla került ide: „A beszüntetett nyulasi

*Nyulasi barakktemető emléktáblája
(Fotó: Csákvári Sándor)*

²⁵ Gazdag István i.m. pp. 214-219.

²⁶ Hannes Leidinger, Verena Moritz i.m. 51. p.

²⁷ Gazdag István: i.m. 214-219.

Temetőtakarítás után (Fotó: Csákvári Sándor)

barakktemetőből exhumált 525 hősi halott és orosz hadifogoly”. A barakktemetővel kapcsolatban csak nagyon csekély bizonyíték áll jelenleg rendelkezésünkre. A sírfelirat mellett a „Tudósítás a sebesültekről és sérültekről” című cs. és kir. kiadványban megtalált néhány név, akik egyik temető adatbázisában sem szerepelnek, viszont az eltemetés helyeként a megfigyelőkórház járványtemetőjét adták meg. Így már nem is annyira fedi a valóságot a kapun álló felirat „Orosz Hadifogolytemető”.

A hadifogoly-temetőt az ország következő hadba lépéséig bizonyosan gondozták, még 1941. május 25-én, a Hősök Emlékünnepé alkalmával az itt álló emlékműre is koszorút helyeztek.²⁸ Majd a második világháború után sorsára hagyták. A rendszerváltás körüli időszakban (1990) a Kossuth laktanyában

állomásozó Légvédelmi Kiképzőközpont, a Városi Tanács, és az üzemek, gyárak összefogásával felújították. A projektben orosz-lánrésze volt a Légvédelmi Kiképzőközpont akkori parancsnokának, Majoros László ezredesnek, aki később a HTBK munkáját is támogatta az akkori dokumentumok átadásával.

Ekkorra az egyéni sírok teljesen eltűntek, a tömegsírjelek is alig voltak láthatóak. A temető új sírköveket kapott, parkosították, az egyéni sírokat már nem állították helyre, csupán sorjelző kövekre írták fel az ott nyugvók neveit. Munkájuk alapja Zoltai Lajos a város egykori múzeumőrének 1919-ben végzett temetőfelmérése volt. Zoltai mérnöki pontosságú rajzot készített a tömegsírokról. Az egyéni sírokat is felmérte, a bennük nyugvók adatait feljegyezte. Mivel a temető rendszeres gondozása nem folytatódott, ismét elhanyagolt állapotba került. A Honvédség és

²⁸ MTI hírarchívum 22. kiad. 1941. május 25. 20 ó. 15 p.

Társadalom Baráti Kör Debreceni Szervezete és Kratochvil Károly Honvéd Középiskola és Kollégium diákjai lehetőségeikhez mérten évente kétszer takarították.

2013 szeptemberében egy, a környéken bozótírást végrehajtó munkagép több sírkövet is súlyosan megrongált, amit a munkát végző vállalkozó saját költségén helyreállított. Végezetül a hányatott sorsú temetőt 2014-ben az Orosz Föderáció újíttotta fel, nemzetiségre való tekintet nélkül szinte az összes sírkövet, sorjelző követ kicserélték. Az emlékmű mellett elhelyezett emléktáblákon helyet kaptak a város többi temetőjében egykor nyugodott orosz hadifoglyok, a városban sebesülésben,

fertőzésben elhunyt katonák nevei is. Ez utóbbi egyik oldalról érthető, a Debrecenben eltemetett orosz első világháborús hősök neveit akarták megőrizni, és egy központi emlékhelyet kialakítani, mivel temetőik már nincsenek meg. Másik oldalról viszont megváltoztatja a temető eredeti állapotát, ennek ellenére el lehetne gondolkodni örökbeadásán, örökbefogadásán. A Bocskai-dandárnál működő „Debreceni hadisír kutatócsoport” pedig az itt nyugvók adatbázisát és a temetővel kapcsolatos helytörténeti kutatásait a dandár www.bocskai-konyvtar.hu honlapján nyilvánosságra hozta a kutatók és a családtagjaikat keresők számára.